

بررسی اخلاق کارگزاران در قرآن و عترت و آراء و اندیشه‌های حضرت امام خمینی (ره)

فاطمه غنی پور^۱

انسیه صالحی^۲

چکیده

این مقاله قصد دارد رفتار کارگزاران را از دیدگاه قرآن، عترت و اندیشه‌های حضرت امام (ره) مورد بررسی و مطابقت قرار دهد. این مقاله، هر چند کوتاه و مختصر، راه آشنایی و شناخت رفتار صحیح کارگزاران را بیان نموده است و به جرأت می‌توان گفت که اهمیت رفتار کارگزاران و تأثیر بسیار آن در سازندگی جوامع انسانی و پیشرفت جوامع بشری، امروز، بیش از هر زمان به اثبات رسیده است.

واژگان کلیدی: کارگزاران، اخلاق، امام خمینی (ره)، قرآن و عترت

واژگان

کارگزاران: بسیار فرمودند که کارگزار رونده این راه نیاز و مسکنت و ملوهمت است، فرمودند بزرگ صفتی است محبت کارگزار راه حق همین است و کتبه و کارگزاران را امور متفاوت بود بعضی محفوظ و بهره‌مند و جمعی محروم و مستمندی می‌مانند. (دهخدا، بی تا، ۱۵۸۴۵)

کارگزار: آنکه کار به آسانی و جلدی کند، آنکه کار داند، و از عهده آن به خوبی برآید، آنکه حاجات مردم را قضا کند. (همان، بی تا، ۱۶۱)

اخلاق: فضیلت‌های مورد پذیرش عموم که از شرع و عرف و تاریخ و عقل برخاسته است (کاظمی، ۱۳۷۶، ۷۲).

مقدمه

مرگ تدریجی آرمان بر اثر تسلیم در برابر واقعیت، پرسش‌هایی را در ذهن انسان به وجود می‌آورد. لذا برای نجات آرمان و اخلاق از مرگ تدریجی چه باید کرد؟ چگونه باید عمل نمود که گفتار قرآن، رفتار پیامبر (ص)، ائمه اطهار (ع) و امام خمینی (ره) و مکارم اخلاق در جامعه اسلامی جلوه کند؟ و چه راهی برای رسیدن به سعادت و کمال وجود دارد؟ در همه ادیان و از جمله اسلام در پی رستگاری نوع بشر، از راه عمل به فضیلت‌ها و تعالیم اخلاق دستوراتی آمده است.

۱- عضو هیات علمی جهاددانشگاهی واحد استان مرکزی، کارشناس ارشد مردم شناسی؛ ghani_aylar@yahoo.com

۲- عضو جهاددانشگاهی واحد استان مرکزی، دانشجوی کارشناسی ارشد مردم شناسی؛ zs_1670@yahoo.com

چرا که گفتار و رفتار ایشان همه بیان‌کننده حقایق الهی، نجات‌دهندگان و گرفتاران است. در جامعه اسلامی آشتی، آسایش، دادگری، یگانگی، نیک‌بختی پایدار نمی‌گردد، مگر به پیروی از گفتار و کردار پیامبر اعظم (ص) و ائمه اطهار، هر که طالب خیر و نیکویی، آسایش و خوشی است باید قرآن و احادیث را سرمشق خود قرار دهد. و درمانده آن زمامدار و مدیری که به دستور آن عمل ننماید و حیران و سرگردان مردمی که از چنین پیشوایانی پیروی کنند که کردارشان با گفتار قرآن و نهج‌البلاغه مغایرت دارد.

این مقاله هر چند کوتاه و مختصر اخلاق کارگزاران را در قرآن و عترت و آراء و اندیشه‌های حضرت امام خمینی (ره) مورد بررسی قرار داده است. و به جرأت می‌توان گفت که اهمیت رفتار کارگزاران و تأثیر بسیار آن در سازندگی جوامع انسان و پیشرفت جوامع بشری، امروز، بیش از هر زمان به اثبات رسیده است که بیش از پیش باید مورد توجه، بررسی و مطالعه علمی قرار گیرد.

بررسی اخلاق مثبت کارگزاران برای خدمت در جامعه اسلامی

۱- وفای به عهد، تعهد به اسلام و وطن

اعتقاد به اسلام و شناخت آن به عنوان مکتبی که در تمام شئون زندگی انسان‌ها دارای برنامه و هدف است و همچنین وفاداری و حب به وطن از شرایط لاینفک و مهم یک مسئول است. در قرآن حکیم چنین آمده است:

مومنان رستگارند... آنان که نسبت به امانت‌ها و پیمان‌های خود دقت می‌کنند و وظیفه خود را نسبت به آن‌ها انجام می‌دهند (سوره آل عمران، آیه ۷۷).

از امام سجاد (ع) خواستند، مقررات دین را بیان دارد: حضرت فرمود: حرف حق گفتن، عادلانه حکم کردن و به عهد وفا کردن (صدوق، ۱۳۶۲، ۴۱).

همچنین امام باقر (ع) می‌فرماید: در قیامت نزدیک‌ترین شما به من کسی است که راست بگوید، امانت را حفظ کند و تحویل دهد و به عهد وفا نماید (همان، ۱۳۶۲، ۴۱).

امام علی (ع) نیز حفظ مرزهای مسلمانان را از وظایف کارگزاران می‌داند و می‌فرماید: "شریعت را از خطرها و شبهات نگه دار و مرزهای مسلمین را حفظ کن." همچنین ایشان یکی از اسباب آبادانی شهرها را حب وطن برشمرده است. آبادانی شهرها به واسطه وطن‌دوستی‌ها است (صحیحی صالح، بی‌تا، ۵۳).

و امام (ره) می‌فرماید:

«انتخاب اصلح برای مسلمین یعنی انتخاب فردی که تعهد به اسلام و حیثیت آن داشته باشد» (صحیفه امام، ج ۱۸، ص ۱۹۷).

«ملت مبارز متعهد به مطالعه دقیق در سوابق اشخاص و گروه‌ها، آرای خود را به اشخاصی دهند که به اسلام عزیز و قانون اساسی وفادار باشند... انحراف از این امر مهم اسلامی، خیانت به اسلام و کشور است و موجب مسئولیت عظیم است» (همان، ج ۱۲، ص ۱۷۸).

۲- دارا بودن علم، دانش، شعور سیاسی و آگاهی بر مسائل زمان

در احادیث اسلامی برای کارگزاران و مسئولین حکومتی شرایط بسیار مشکل و قابل توجهی از جمله دارا بودن علم، دانش و شعور سیاسی و آگاهی بر مسائل زمان قرار داده شده است و بدون توجه به آن‌ها هیچ‌گاه حکومت اسلامی به طور کامل تحقق نمی‌یابد. همچنین کارگزار باید دارای سعه صدر و گشادگی فکری و آمادگی برای پذیرش موقعیت‌ها و حوادث مختلف باشد:

۲-۱- علم، دانش و آگاهی در بالاترین سطح

در حدیثی از رسول اکرم (ص) آمده است: کسی که امامت و پیشوایی جمعیتی را بر عهده گیرد در حالی که در میان آن‌ها آگاه‌تر از او وجود دارد، پیوسته کار آن‌ها رو به انحطاط می‌رود تا روز قیامت (شیخ حرعاملی، بی تا، ۶۱۵).

۲-۲- سعه صدر، تحمل و گشادگی روی و فکر

حضرت علی (ع) می‌فرماید: از ابزار ریاست و مدیریت، سعه صدر و گشادگی روی و فکر و تحمل فراوان است (صبحی صالح، بی تا، ۱۷۶).

و در روایات ائمه اطهار برخورداری کارگزاران از شعور و آگاهی سیاسی به عنوان یکی از شرایط مهم و نگه‌دارنده عمود حکومت یاد شده، تا آن‌جا که علی بن ابیطالب آن را باعث آگاهی جامعه و استمرار ریاست دانسته است و می‌فرماید: سیاست نیکو، استمرار جامعه را در پی دارد و نیز می‌فرماید: آفت زمامداران ناتوانی در بینش سیاسی است (رسایی، ۱۳۷۸، ۶۲).

۲-۳- آگاهی به مسائل زمان

امام صادق (ع) می‌فرماید: آن کسی که آگاه از وضع زمان خود باشد مسائل پیچیده و گمراه‌کننده به او هجوم نمی‌آورد (کلینی، ۱۳۸۱، ۲۰۰).

و در اندیشه‌های حضرت امام (ره) موارد علم، دانش، شعور سیاسی، آگاهی به مسائل زمان، و سعه صدر نیز قابل بررسی است.

از دیدگاه امام (ره) شرط بینش سیاسی، شرطی لازم و ضروری است. لذا می‌فرماید: «رأی خود را به شخصی که... دارای بصیرت در امر دین و دنیا و منزله از گرایش به شرق و غرب و مکتب‌های انحرافی و دارای دید سیاسی است بدهید» صحیفه امام، ج ۱۵، ص ۲۵۰.

«مجلس اشخاص سیاسی لازم دارد، اشخاص اقتصاددان لازم دارد، اشخاص سیاستمدار لازم دارد. اشخاص مطلع بر اوضاع جهان لازم دارد» (همان، ج ۱۸، ص ۲۸۴).

«در مجلس، اسلام تنها کافی نیست، بلکه باید مسلمانی باشد که احتیاجات مملکت را بشناسد و سیاست را بفهمد» (همان، ج ۱۸، ص ۱۹۷).

لذا بارها در حکایات خواننده‌ایم که چگونه عمروعاص توانست ابوموسی را به علت عدم شعور و استقلال سیاسی در ماجرای حکمیت فریب دهد و امام علی (ع) را به خاطر قبول حکمیتی که خود، بر حضرت تحمیل کرده بودند مورد انتقاد قرار دهند (پیشوایی، ۱۳۷۸، ۷۲ و ۷۳)

۳- اعتقاد به ولایت فقیه

امام صادق (ع) در این رابطه می‌فرماید: در مواقع سردرگمی به راویان حدیث ما و آنان که در حلال و حرام احکام ما نظر می‌کنند و احکام ما را می‌شناسند، مراجعه کنید و به حکم آنان راضی باشید. من آنان را بر شما حاکم و ولی قرار دادم. پس اگر ولی امر حکم داد و از او قبول نشد، حکم خدا را سبک شمرده و ما را رد کرده است و کسی که با ما مخالفت کند با خدا مخالفت نموده است و در مرز شرک با خدا قرار گرفته است (کلینی، ۱۳۸۱، ۶۷).

همچنین امام رضا (ع) می‌فرماید: هنگامی که خداوند تعالی، بنده‌ای را برای [راهبری] و تدبیر کار دیگر بندگانش برمی‌گزیند. به او سینه‌ای گشاده می‌بخشد و در قلبش چشمه‌های حکمت را به امانت می‌سپارد و دانش را به گونه‌ای خاص، به او الهام می‌کند. از آن پس در پاسخ به هیچ پرسشی در نمی‌ماند و به سردرگمی دچار نمی‌شود (صدوق، بی‌تا، ۵۴۰).

همچنین امام (ره) التزام و اعتقاد به ولایت فقیه را یکی از معیارهای انتخاب کارگزاران دانسته‌اند و فرموده‌اند: «ما همین اوصاف رئیس جمهور را و اوصاف و کلایی [را] که بعد می‌خواهید انشاءالله تعیین کنید، باید بگوییم و شما خودتان انتخاب کنید و از تفرقه و تفرق پرهیز کنید... [اصلاح] شخصی است که تعهد به اسلام دارد؛ اعتقاد به قوانین اسلام دارد؛ در مقابل قانون اساسی، خاضع است و اصل صد و دهم [آن را] ظاهراً که راجع به ولایت فقیه است، معتقد است و وفادار است نسبت به آن. یک همچو شخصی را شماها خودتان انتخاب کنید و گروه‌های مردم را هم وادار کنید که یک همچو شخصی را انتخاب کنند و از تفرقه پرهیزند» (صحیفه امام، ج ۱۱، ص ۴۸۵).

از دیدگاه امام خمینی (ره)، چنانچه امور دولت اسلامی و کارگزاران آن با نظارت ولی فقیه - که جانشین امام معصوم است - انجام شود، حکومت دینی از آسیب و خطر در امان خواهد ماند؛ چرا که ولی فقیه براساس گزینه‌ها و شرایطی ولایت می‌یابد که تا آن شرایط وجود دارد، خطرها و اشتباهات به حداقل می‌رسد: «امر دولت اسلامی، اگر با نظارت فقیه و ولایت فقیه باشد، آسیبی بر این مملکت نخواهد وارد شد» (همان، ج ۱۰، ص ۵۸).

این تأکیدات علاوه بر آنکه با استدلالات کلامی حجیت ولایت فقیه سازگار است، نشأت یافته از احادیث خجسته امامان معصوم (ع) در اطاعت از ولی فقیه است (صبحی صالح، بی‌تا، ۱۷۳).

۴- حسن سابقه و هوشیاری

۴-۱- حسن سابقه و هوشیاری

امام علی (ع) می‌فرماید: همانا بدترین وزیرانت، آنانی هستند که پیش از تو، وزارت اشرار را بر عهده داشته، در جنایت‌شان شریک بوده‌اند، پس به هیچ وجه به هم رازشان مگیر (همان، بی‌تا، ۵۳).

همچنین به مالک سفارش نموده تا با نیکان رابطه برقرار سازد و آن‌ها را بشناسد، تا کارگزاران نظام را از میان آنانی که از حسن سابقه برخوردارند و از خانواده‌های مذهبی و ریشه‌دار هستند، انتخاب نماید (همان، بی‌تا، ۵۳).

و همچنین می‌فرماید: اینان به مجموعه‌ای از بزرگواری‌های ما آراسته‌اند و ریشه در ارزش‌ها دارند... چنین کسانی، در اخلاق برترند و در آبرومندی، سالم‌تر، به آزمندی‌های مادی کم‌تر چشم دارند و به پایان کارها بیش‌تری می‌اندیشند (همان، بی‌تا، ۵۳).

۲-۴- تمایل به گروه‌گرایی کارگزاران

در زمان امام حسن مجتبی (ع) جامعه عراق یک جامعه متحد و منسجمی نبود، از یک طرف پیروان و حامیان حزب خطرناک بنی‌امیه قرار داشتند، و از سوی دیگر خوارج و مسلمانان غیرعرب که از نقاط دیگر در عراق گرد آمده بودند و در نهایت عقیده ثابتی نداشتند. در نتیجه این گروه‌گرایی‌ها، اختلاف عقاید و تشنج و پراکندگی در صفوف کارگزاران و سپاه امام حسن (ع) نیز رخنه کرده و سپاه آن حضرت را به صورت ارتشی نامنظم و ناهماهنگ با ترکیب ناجور در آورد و افرادی غیرقابل اعتماد که هر روز زیر پرچمی گرد می‌آمدند و همواره تابع وضع موجود و قدرت روز بودند در اطراف امام گرد آمده بودند. لذا با توجه به شواهد موجود هر گونه گروه‌گرایی و حزب‌گرایی از سوی عاملان و کارگزاران در جامعه باعث تشنج و تشتت و بروز آراء غیر همسان می‌گردد. (پیشوایی، ۷۸، ۱۷ و ۱۸).

۳-۴- همدلی و صداقت کارگزاران

در قرآن کریم چنین آمده است: از کسانی که به خودشان خیانت می‌کنند دفاع مکن، خیانت کردن به دیگران، خیانت به خود انسان است. خدا هیچ خیانتکار و گناهکاری را دوست ندارد (سوره نساء، آیه ۱۰۷).

همچنین که امام صادق (ع) می‌فرماید: مومن برادر مومن است، دیده‌بان و راهنمای اوست، به او خیانت نمی‌کند، ظلم روا نمی‌دارد، خدعه و نیرنگ به او ندارد وقتی به او وعده دهد خلاف آن را ادا نمی‌کند (کلینی، ۱۳۸۱، ۱۶۹).

۴-۴- هوشیاری در برابر زمزمه‌های شوم و دفع شایعه‌ها

حضرت علی (ع) در مورد تحقیق پیرامون دفع شایعه‌ها می‌فرماید:

توجه داشته باشید میان حق و باطل چهار انگشت بیش‌تر فاصله نیست، سؤال کردند منظور شما چیست؟ حضرت انگشتان خود را به هم چسبانید و میان چشم و گوش خود گذاشت و فرمود باطل این است که بگویی شنیدم و حق این است که بگویی دیدم (صبحی صالح، بی‌تا، ۳۲۲).

۵-۴- امام خمینی (ره) نیز با آگاهی، شروطی را برای کارگزاران دولت اسلام لازم‌الامر دانسته و نه تنها قطع و یقین به عدم انحراف را کافی نمی‌داند بلکه احتمال انحراف در اشخاص را نیز خطرناک می‌خواند.

«باید به اشخاصی که احتمال انحراف در آنان می‌رود، رأی ندهند، چه احتمال انحراف عقیدتی، اعمالی و یا اخلاقی که به چنین اشخاص اعتماد نمی‌شود کرد و رأی به آنان موجب مسئولیت خواهد بود» (صحیفه امام، ج ۱۲، ص ۲۷۸).

افرادی (که انتخاب می‌شوند) باید سوابق انحراف و سوء نداشته باشند و مخالف با طاغوت باشند (همان، ج ۱۰، ص ۲۱۹) و همچنین می‌فرمایند: «امید است ملت مبارز متعهد، به مطالعه دقیق در سوابق اشخاص و گروه‌ها، آرای خود را به اشخاصی دهند که... به حسن سابقه و تعهد به قوانین اسلام... معروف و موصوف باشند» (همان، ج ۱۲، ص ۱۷۸).

۵- تخصص، تجربه و تعهد کارگزاران

۵-۱- تخصص و تجربه کارگزاران

استفاده از متخصصین و افراد مجرب و با تجربه در هر کاری، هر پست و مقامی امری هم‌سو با عقل است و همیشه مورد سفارش بزرگان نیز بوده است؛ به طوری که حضرت امیر(ع) همواره به مالک سفارش می‌کند که در انتخاب کارگزاران خود، از متخصصین و افراد باتجربه استفاده نماید. «ای مالک در کارهای کارگزارانت اندیشه کن... و افراد باتجربه و باحیا را از میان آنان برگزین» (صبحی صالح، بی تا، ۵۳).

همچنین در عهدنامه مالک‌اشتر چنین آمده است:

«با دانشمندان زیاد به گفتگو بنشین و با خردمندان، بسیار بحث و گفتگو کن درباره تثبیت اموری که به وسیله آن وضع کشور اصلاح می‌شود و موجب قوام کار مردم نیز بوده است» (همان، بی تا، ۵۳).
حضرت یوسف(ع) نیز آن‌گاه که به مقام وزارت اقتصاد مصر رسید، در بیان اصلح بودن خود برای آن جایگاه فرمود: «قرآن کریم تخصص همراه با تعهد را در کوچک‌ترین کارها تا حساس‌ترین آن‌ها لازم می‌داند از شبانی تا مقام وزارت و فرمانروایی» (سوره یوسف، آیه ۵۵).

۵-۲- عقل و درایت کارگزاران

حضرت رسول(ص) می‌فرمایند: فقری بدتر از جهل و مالی مفیدتر از عقل و عبادتی بهتر از فکر نیست (طبرسی، بی تا، ۴۴).

امام علی(ع) می‌فرمایند: «ثروتی ارزشمندتر از حاکمیت عقل نیست و دشمنی مضرتر از ناآگاهی نیست» (شیخ مفید، بی تا، ۱۶۰).

همچنین امام حسن(ع) می‌فرمایند: «ثروتی بالاتر از عقل نیست، فقری بدتر از نادانی نیست، وحشتی بدتر از خودخواهی نمی‌باشد و هیچ لذتی بهتر از خوش خلقی نیست» (اربلی، ۱۳۸۰، ۱۹۸).

امام امت(ره) در سخنان خود که برگرفته از همین آیات الهی است، همواره تخصص را در کنار تعهد لازم و ضروری شمرده است؛ از پذیرش مسئولیت‌های کوچک در نظام، همچون عضویت در شورای شهر تا نمایندگی مجلس شورای اسلامی و ریاست جمهوری.

امام خمینی (ره) بر همین اساس، تخصص با تعهد را به عنوان یکی از شرایط کارگزاران نظام اسلامی مطرح نموده است:

«این مجلسی است که باید سیاست نه شرقی و نه غربی را در جهان دو قطبی اجرا کند و احکام سیاسی و اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی اسلام را که به اطاق فراموشی سپرده شده بود و قرن‌ها منزوی بود، به صحنه آورد؛ و چنین مجلسی است که قدرت روحی مافوق عادی و قدرت تشخیص مسائل پیچیده جهان و قدرت تصمیم‌گیری‌های قاطع، بی‌گرایش به دو قطب الحادی و سرمایه‌داری را لازم دارد... چنین مجلسی در کمیسیون‌های مختلفش کارشناسان و متخصصان متعهد و زبردست لازم دارد» (صحیفه امام، ج ۱۸، ص ۴۶۳).

«اشخاصی [را] که متعهد هستند اشخاصی که سالم هستند؛ اشخاصی [را] که بصیرت دارند و هیچ انحراف ندارند و بر صراط مستقیم انسانیتند به مجالس و مجلس شورا بفرستیم تا این که ان‌شاءالله اسلام به آن معنایی که هست اسلام به آن حقیقتی که هست، در ایران پیاده بشود» (همان، ج ۶، ص ۵۰۹).

«افراد باید اولاً مسلمان باشند و ثانیاً معتقد به نهضت باشند؛ امین باشند در کارهایشان؛ ایمان حقیقی داشته باشند، متعهد باشند نسبت به احکام اسلام» (همان، ج ۱۰، ص ۲۱۹).

«مردم [یک اشخاصی [را] که امین هستند اشخاصی [را] که معروف است پیششان به امانت، به دیانت، به خدمت به مردم، آن‌ها را تعیین می‌کنند» (همان، ج ۱۰، ص ۵۲۵).

۶- اخلاق نیکو، اخلاق اسلامی کارگزاران

۶-۱- پیوند قلبی و عاطفی با مردم

در روایات اسلامی سلطان عادل به منزله پدر شمرده شده است و به مردم توصیه شده که همانند پدر او را مورد احترام و گرمی بدارند. معنای این سخن این است که او هم باید همانند یک پدر با چشم فرزندی به مردم نگاه کند و دقیقاً همان رابطه قلبی و عاطفی که بین پدر و فرزند وجود دارد بین او و مردم وجود داشته باشد و نسبت به مردم باید احساس مسئولیت کند.

امام کاظم (ع) می‌فرماید:

«سلطان عادل به منزله پدر مهربان است. پس دوست بدارید برای او آنچه را که برای خود دوست می‌دارید و ناخوش دارید برای او آنچه را برای خود ناخوش دارید» (عاملی، ۱۳۷۰، ۴۱۵).

و خداوند به نبی اکرم (ص) می‌فرماید: «از پرتو رحمت الهی در برابر آنان نرم و مهربان شدی و اگر خشن، تندخو و سنگدل بودی، از اطراف تو پراکنده می‌شدند.» (مظاهری، ۸۰، ۱۳۶۰)

و امام علی (ع) می‌فرماید: «سرپرست و رئیس نمی‌شود کسی که از ادب [و اخلاق اسلامی] بهره‌ای نبرده است.»

امام (ره) می‌فرماید: «به مجلس و دولت و دست‌اندرکاران توصیه می‌نمایم که قدر این ملت را بدانید و در خدمتگزاری به آنان خصوصاً مستضعفان و محرومان و ستم‌دیدگان که نور چشمان ما و اولیای نعم همه هستند و جمهوری اسلامی ره‌آورد آنان و با فداکاری‌های آنان تحقق پیدا کرد و بقای آن نیز مرهون خدمات آنان

است، فروگذار نکنید؛ و خود را از مردم و آنان را از خود بدانید؛ و حکومت‌های طاغوتی را که چپاولگرانی بی‌فرهنگ و زورگویانی تهی مغز بودند و هستند را همیشه محکوم نمایید. البته با اعمال انسانی که شایسته برای یک حکومت اسلامی است.» (صحیفه امام، ج ۲۱، ص ۴۱۲)

در این فراز حضرت امام(ره) وصیت خود به ملت شریف ایران را ذکر می‌کند و حاکمیت سیاسی نظام مقدس جمهوری اسلامی را مورد خطاب قرار داده نگرش اسلامی و دینی به حکومت و قدرت سیاسی و رابطه بین قدرت سیاسی و مردم را تبیین می‌نماید.

بر اساس مبنای حقوقی که حضرت امیرالمؤمنین(ع) در خطبه ۲۱۶ نهج‌البلاغه مشخص فرموده است، حضرت امام(ره) از یک سو به مردم توصیه نمود تا قدر حکومت اسلامی را بدانند و چون محبوبی گرانقدر آن را نگهداری نمایند، و از سوی دیگر به مسئولان حکومت که نماد و تجسم حاکمیت هستند، توصیه می‌فرماید تا قدر مردم را بدانند و حریم مقدس آنان را ابزار سیاست‌بازی و قدرت‌طلبی خود قرار ندهند و از آنان نردبانی برای ارتقای خود دست و پا نکنند و این باور را در خود ایجاد کنند که خدمتگزار مردم‌اند. قدرت سیاسی در فرهنگ دینی، یعنی خدمتگزاری خادمانه، یعنی نوکری؛ یعنی آماده کردن برای هر آنچه که در رشد و اعتلای جامعه تأثیر دارد؛ یعنی از هیچ کار کوچک و بزرگی برای راحتی و صلاح جامعه ابا و امتناع نداشتن؛ یعنی یک عبادت بسیار بزرگ که هیچ عبادتی بالاتر از خدمت به محرومین نیست.

کارمند و کارداری که متعهد به یک خدمت سیاسی شده و جزیی از حاکمیت سیاسی جامعه به حساب می‌آید، همانند اجیری نیست که در مقابل حقوقی مشخص، ساعت مقرری را فعالیت نماید؛ بلکه مانند سربازی است که تمام وقت در خدمت مردم قرار دارد و هرگاه نیاز باشد سر از پا نشناخته و آماده خدمت باشد. همچنین حضرت امام حسین(ع) می‌فرماید: «بدانید که روی آوردن مردم به شما در نیازهای خود از نعمت‌های خدا است که بر شما روی آوردن، از رویکرد نعمت‌ها دلتنگی نشان ندهید تا مبادا به عذاب تبدیل شود.» (کلینی، ۱۳۸۱، ج ۲، ص ۳۶۰)

۲-۶- دوری از حسد و ظلم و ستم از سوی کارگزاران

علی(ع) می‌فرماید: شما می‌دانید کسی که بر نوامیس، خون‌ها، غنائم، احکام و پیشوایی مسلمین حکومت می‌کند نباید بخیل باشد. مبادا در جمع‌آوری اموال آنان برای خویش حرص ورزد و نباید جاهل و نادان باشد که با جهلش آن‌ها را گمراه سازد و نه جفاکار که پیوندهای آن‌ها را از هم بگسلد و نه ستمکار که گروهی را بی‌دلیل بر گروهی دیگر مقدم دارد و نه رشوه‌خوار در قضاوت که حقوق آنان را پایمال کند و در رساندن حق به صاحبش کوتاهی ورزد و نه تعطیل‌کننده سنت پیامبر(ص) که امت را به هلاکت بیفکند. هیچ‌یک از این‌ها شایسته حکومت، وزارت و ولایت نیستند.» (شیخ حر عاملی، ج ۱۱، ص ۳۲۹)

رسول خدا(ص) فرمود: «حسود به مقام ریاست، به بهره‌ای نایل نمی‌گردد» (دیلمی، بی‌تا، ۱۲۹).

همچنین امام باقر(ع) فرمود: در صفات مومن چپلوسی و حسادت نیست، مگر این‌که در راه کسب علم مفید باشد (علی بن شیعیه، ۱۳۶۳، ص ۲۱۷).

۳-۶- دوری از تهمت از سوی کارگزاران

در قرآن آمده است:

«کسی که خطایی بکند، یا گناهی انجام دهد سپس آن را به کسی نسبت دهد که بی گناه است بهتان بزرگی متحمل گردیده است» (همان، ۲۹۲).

همچنین امام صادق (ع) می‌فرماید: «آن‌گاه که فردی برادر دینی خود را متهم ساخت ایمان در قلب وی همانند آب شدن نمک در آب تمام می‌گردد» (همان، ۴۸).

و جای دیگر می‌فرماید: کسی که ایمان به خدا و روز قیامت داشته باشد خود را در موضع تهمت قرار نمی‌دهد (شبر، بی تا، ۱۶۳).

همچنین امام خمینی پیرامون این مسائل می‌فرماید:

«در مسائل، ملایمت و جهت رحمت، بیش‌تر از جهت خشونت تأثیر می‌کند. من در زمان اختناق رضاخانی وقتی در مدرسه فیضیه صحبت می‌کردم، آن‌گاه که از جهنم و عذاب الهی بحث می‌کردم، همه خشکشان می‌زد. ولی وقتی از رحمت حرف می‌زدم، می‌دیدم که دل‌ها نرم می‌شود و اشک‌ها سرازیر می‌گردد و این تأثیر رحمت است. با ملایمت انسان بهتر می‌تواند مسائل را حل کند تا شدت» (صحیفه امام، ج ۱۸، ص ۲۰۲).

همچنین ایشان سفارش و تأکید می‌ورزند که وکیل‌هایی که آراسته هستند به اخلاق خوب، متعهد هستند به اسلام و... را انتخاب کنید (همان، ج ۱۲، ص ۳۵۱).

«مجلس، مجلس اسلامی است و باید اخلاق همه در انتخابات همه اخلاق اسلامی باشد» (همان، ج ۱۲، ص ۱۶۸).

۷- ساده‌زیستی کارگزاران

۱-۷- نفی تجملات

در قرآن آمده است: ای قارون از آنچه خدا به تو داده (مال و ثروت) برای خانه آخرت از یاد مبر و سهم دنیایی خود را هم در نظر بگیر (سوره قصص، آیه ۷۷).

رسول خدا (ص) فرمود: «مردم در دنیا مهمان هستند و آنچه در دست آنهاست عاریه می‌باشد.» (کلینی، ۱۳۸۱، ۳۷۰)

امام حسن (ع) می‌فرماید: «برای دنیا آن‌طور کار کن که گویا همیشه زنده‌ای و برای آخرت آن‌طور کار کن که می‌خواهی فردا بمیری» (الامین، بی تا، ۴۷).

۲-۷- نمونه ساده‌زیستی در عصر انقلاب

امام (ره) می‌فرماید: «من از خصوصیتی که در این آقایان بود، آقای رجایی، آقای باهنر، آقای عراقی، آنی که به نظرم خیلی بزرگ است. این است که آقای رجایی یک نفر آدمی بود که دستفروشی [می‌کرد] در بازار از قراری که گفتند من در مطالعاتی که در ایشان کردم به نظرم آمد که از حال دستفروشی‌اش تا حال ریاست جمهوری در روح او تأثیری حاصل نشد...»

به شما آقایان عرض می‌کنم که توجه به این معنا داشته باشید. این مقامات بعد از چند روزی دیگر تمام می‌شود. آن‌هایی که در اریکه قدرت‌های بزرگ بودند بعد از چند روز تمام شد. آن‌هایی هم که به درویشی و به قناعت زندگی کردند آن‌ها هم تمام شد... آن چیزی که هست ما در حضور حق تعالی هستیم و ثبت است در نامه اعمال ما همه امور ... و ما باید فکر آن‌جا باشیم» (صحیفه امام، ج ۲۰، ص ۱۲۴-۱۲۵).

«آن روزی که دولت ما توجه به کاخ پیدا کرد، آن روز است که باید ما فاتحه دولت و ملت را بخوانیم. آن روزی که رئیس جمهور ما خدای نخواستہ از آن خوی کوخ‌نشینی بیرون برود و به کاخ‌نشینی توجه بکند آن روز است که انحطاط برای خود و برای کسانی که با او تماس دارند پیدا می‌شود. آن روزی که مجلسیان خوی کاخ‌نشینی پیدا کنند خدای نخواستہ و از این خوی ارزنده کوخ‌نشینی بیرون بروند. آن روز است که ما برای این کشور باید فاتحه بخوانیم» (همان، ج ۱۷، ص ۳۷۶).

۸- تشنه خدمت بودن کارگزاران

۸-۱- به مقام و منصب و مسئولیت خویش به چشم امانت و مسئولیت الهی بنگرد

«خداوند به شما دستور می‌دهد که امانت‌ها را به اهلش بسپارید و هنگامی که میان مردم داوری می‌کنید از روی عدالت داوری کنید، خداوند پند و اندرز به شما می‌دهد خداوند شنوا و بیناست» (سوره نساء، آیه ۵۸).

۸-۲- منافع مردم و خویش را یکسان ببینند:

از جمله دستوراتی که امیرالمؤمنین (ع) به محمدبن ابی‌بکر هنگامی که او را به زمامداری مصر برگزید این بوده است: «برای عموم مردم چیزی را دوست بدار که برای خود و خانواده خود دوست‌داری و برای آن‌ها چیزی را ناخوش‌دار که برای خود و خانواده خود ناخوش‌داری، چرا که این کار منطقی تو را قوی‌تر می‌کند و مردم را به صالح و اصلاح نزدیک‌تر می‌سازد» (مجلسی، ۱۳۷۲، ۲۷).

۸-۳- رعایت مساوات و عدالت در بین مردم از سوی کارگزاران

امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: «سه چیز است اگر آن را به خوبی حفظ کنی و عمل نمایی تو را از امور دیگر بی‌نیاز می‌کند و اگر آن‌ها را ترک نمایی چیزی غیر از آن تو را سود نمی‌دهد.» ایشان فرمودند: «اجرای حدود الهی نسبت به افراد دور و نزدیک و حکم بر طبق کتاب خدا در خشنودی و غضب و تقسیم با عدالت در سیاه و سفید» (همان، ۱۳۷۲، ۲۲۳).

۸-۴- توجه به پاداش نیکوکاران و گذشت نسبت به گناهکاران

امام صادق (ع) می‌فرماید: «سه کار است که حاکم اسلامی لازم است در مورد عوام و خواص انجام دهد: نیکوکاران را پاداش نیک دهد تا برای انجام نیکی‌ها تشویق شوند و گناهکاران را پرده‌پوشی کند تا از گناه خود توبه کنند و از گمراهی خویش بازگردند و همه را زیر چتر احسان و انصاف جمع کند» (همان، ۱۳۷۲، ۲۲۳).

امام خمینی (ره) در توصیف کارگزار اسلامی می‌فرماید: «شما ملاحظه کنید که یک نفر که خلیفه مسلمین است زمامدار امور است، خلیفه است، این چه وضعی داشته است؟ در حالی که خلیفه است می‌خواهد نماز جمعه بخواند، لباس زیادی ندارد، می‌رود بالای منبر، آن لباس که دارد حرکت می‌دهد، به حسب نقل تا خشک بشود، دو تا لباس ندارد، یک کفشی را که خودش وصله می‌کرده است... حضرت می‌فرماید که این کفش به نظر شما چقدر ارزش دارد. می‌گویند: هیچ. می‌گوید که امارت بر شما هم، خلافت هم، در نظر من مثل این کفش و پایین‌تر... است. مگر این که اقامه عدالت کنم. شما کجا سراغ دارید که یک نفر خلیفه باشد و وضعش این طور باشد» (صحیفه امام، ج ۲۰، ص ۴۹۴).

همچنین امام (ره) نیز در بیان صفات مسئولان نظام طاغوت این‌گونه بیان می‌کند:
«مجلس دیروز نمی‌توانست که به فکر محرومین باشد. برای این‌که محروم تویش نبود» (همان، ج ۱۸، ص ۳۲).

«مجلس شورا هم نمی‌خواهیم از طبقه بالا درست بشود. مجلس شورا می‌خواهیم از آدم‌ها، آدم‌هایی [درست بشود] که متوجه‌اند به این‌که به این ملت چه گذشته است» (همان، ج ۱۰، ص ۵۲۵).

همچنین امام (ره) در پیام منشور انقلاب می‌فرماید:

«آن‌هایی که در خانه‌های مجلل، راحت و بی‌درد آرمیده‌اند و فارغ از همه رنج‌ها و مصیبت‌های جان‌فرسای ستون محکم انقلاب و پابره‌های محروم، تنها ناظر حوادث بوده‌اند و حتی از دور هم دستی بر آتش نگرفته‌اند. نباید به مسئولیت‌های کلیدی تکیه کنند. که اگر به آن‌جا راه پیدا کنند چه بسا انقلاب را یک شبه بفروشند» (همان، ج ۲۰، ص ۳۳۳).

۹- تبلیغات سالم و رقابت سالم در میان کارگزاران

امام علی (ع) به مالک‌اشتر هشدار می‌دهد که در گزینش مسئولین، فریب تبلیغات ظاهری افراد را نخورد:
«در انتخاب ایشان و نمایندگانت هرگز به خوش‌بینی و خوش‌گمانی تکیه مکن چرا که مردان زرنگ طریقه جلب‌نظر و خوش‌بینی زمامداران را به ظاهرسازی و تظاهر به خوش‌خدمتی خوب می‌دانند در حالی که در وراء این ظاهر جالب، هیچ‌گونه امانت‌داری، تعهد و خیرخواهی وجود ندارد» (صبحی صالح، ۱۳۷۷، ص ۵۳).

۹-۱- اتحاد و همبستگی میان کارگزاران

در آیات و احادیث ائمه معصومین نسبت به اتحاد و همبستگی توجه خاصی شده است چرا که در قرآن مجید اختلاف را یکی از عوامل ذلت مسلمانان شمرده و آن را باعث از هم پاشیدگی مسلمین می‌داند.
و در قرآن چنین آمده: «از خداوند و پیامبرش اطاعت کنید و اختلاف نکنید تا این‌که متفرق شوید و احترام شما از بین برود و صبر را پیشه کنید که به یقین خداوند با صابری است» (سوره انفال آیه ۴۶).
رسول خدا (ص) می‌فرماید: «امتم، امتم، زمانی که پس از من مردم اختلاف کردند، و گروه گروه شدند، پس بکوشید در به دست آوردن راه حق تا از اهل حق بشمار آید.» (نراقی، ۱۳۵۲، ج ۱)

۹-۲- دوری از نفاق در میان کارگزاران

رسول خدا(ص) فرمود: «من برای امت خود نه از مؤمن می‌ترسم و نه از مشرک؛ زیرا مومن بر اثر ایمانی که دارد کاری به کار برادر دینی خود ندارد مشرک را هم خدا به خاطر سرکشی سرنگون می‌سازد. من برای شما فقط از منافق‌ها می‌ترسم. منافقی که آگاه است. با زبان طلبی را می‌گوید که شما می‌دانید و عمل می‌کند آنچه را شما منکر آن هستید» (قمی، بی‌تا، ۶۵).

همچنین امام حسین(ع) می‌فرماید:

«از کاری که بعد از آن عذرخواهی کنی بپرهیز؛ زیرا مؤمن نه اشتباه می‌کند و نه عذرخواهی می‌کند و منافق هر روز کار بد می‌کند و عذر می‌خواهد» (علی بن شیععه، ۱۳۶۳، ۱۷۹).

و امام(ره) می‌فرماید: «از آقایان کاندیداها و دوستان آنان، انتظار دارم که اخلاق اسلامی، انسانی را در تبلیغ برای کاندیدای خود مراعات و از هرگونه انتقاد از طرف مقابل که موجب اختلاف و هتک حرمت باشد، خودداری نمایند که برای پیشبرد مقصود و لو اسلامی باشد، ارتکاب خلاف اخلاق و فرهنگ مطرود و از انگیزه‌های غیراسلامی است» (صحیفه امام، ج ۱۲، ص ۱۲).

نتیجه‌گیری

کوتاه سخن این است که در راستای پیوند قرآن و عترت و اندیشه‌های امام(ره) در خصوص اخلاق کارگزاران بر پایه اخلاق، می‌توان به نتایج ذیل دست یافت:

۱- فرهنگ اسلامی سرشار از بهترین شیوه‌ها و روش‌های پیشرفته اخلاقی و رفتاری است. به طوری که پیامبر اعظم(ص) از جامعه فقیر و ناتوان توانست جامعه‌ای نوین و متعالی بسازد. و توانست بر بزرگ‌ترین امپراطوری‌های زمان خود پیروز گردد و خود حکومت و تمدن عظیمی را ایجاد نماید.

۲- یکی از عوامل مهم در سازندگی و پیشرفت یک جامعه بشری، نحوه عملکرد و رفتار صحیح کارگزاران آن جامعه می‌باشد و جامعه‌ای به سوی رشد، تکامل و پیشرفت خواهد رفت که کارگزاران دلسوز و وفادار به جامعه و اسلام را تربیت کند.

۳- همچنین رعایت حریم رفتاری از سوی کارگزاران که لازمه اداره امور یک جامعه بوده و برای جلوگیری از تشنج، هرج و مرج در یک کشور ضروری است.

۴- باید متذکر شد که رفتارهای غیراسلامی سراسر آفت و دردسر خواهد بود و رفتار کارگزاران اسلامی چنانچه بر پایه و اساس موازین شرعی اسلام باشد عاری از آفت است و اگر ذره‌ای از این اصول عدول کند دچار آفت و انقراض می‌شود.

۵- و در پایان امام علی(ع) و ائمه اطهار(ع) که رفتارهای سوء کارگزاران را متذکر می‌شوند راه علاج و راه درمان آن را از طریق به کارگیری قرآن و سخنان پیامبر اکرم(ص) نیز بیان و رفتار صحیح را در تمام جهات معین و مشخص می‌کنند و علل و عوامل سقوط یک جامعه را در جاهای مختلف و در شرایط گوناگون بیان می‌نمایند.

لذا کسی که اعتقاد به اسلام ندارد و تعهدی نسبت به احکام آن نشان نمی‌دهد، نمی‌تواند مجری قوانین اسلام و احکام آن در جامعه دینی باشد.

لذا شاخص‌های کارگزار اسلامی از دیدگاه امام خمینی(ره) شامل:

دولت اسلامی دولتی است که با آرای ملت تشکیل شود و مجری احکام اسلام باشد. قانون اساسی آن قانون اسلام باشد و این قانون استقلال کشور و آزادی مردم را تأمین کند. بنابراین از منظر امام، کارگزار دولت اسلامی باید دارای ویژگی‌هایی چون: تزکیه نفس، ساده زیستی، دوری از تجمل، تفاهم میان مجموعه کارگزاران، عدم شکاف میان مردم و دولت، جدیت در کار و خدمتگزاری صادقانه به مردم و تلاش برای اقامه عدل باشد.

امام خمینی(ره) را به حق می‌توان یکی از حجت‌هایی نام برد که امام عصر(عج) به آن اشاره فرموده است. آن مرد الهی سراسر زندگی‌اش را مطابق بایدها و نبایدهای دین محمد(ص) ساخت و جز حق نیندیشید و نگفت؛ و از این روی، هرگز دچار دوگانگی در اندیشه نشد و همواره در مسیر حق، قدم نهاد. اساساً مردان خدا که تمامی وجودشان غرق در بندگی خدای متعال است، چنین‌اند که دستوره‌های انسان‌ساز ائمه اطهار(ع) تا آن‌جا که با گوشت و پوست آن‌ها آمیخته که غیر از سخن حق نمی‌گویند.

در نهایت این مقاله هر چند کوتاه و مختصر راه‌آشنایی و شناخت رفتار صحیح کارگزاران را بیان نموده و به جرأت می‌توان گفت که اهمیت رفتار کارگزاران و تأثیر بسیار آن در سازندگی جوامع انسانی و پیشرفت جوامع بشری، امروز، بیش از هر زمان به اثبات رسیده است و این حقیقت به تجربه نیز آمده است که در میان جوامع انسانی امروز آن جامعه‌ای توانسته است به رشد، توسعه و پیشرفت بیش‌تر و بهتری دست یابد که از نعمت وجود کارگزاران اصلح، لایق، کاردان و دانا برخوردار باشد.

منابع و مأخذ

- قرآن

- نهج البلاغه

- اربلی، ابی الفتح (۱۳۸۲)، **کشف الغمه الاثمه**، ج ۲، تبریز، چاپ حاج سیدعلی بنی هاشمی.
- الامین، سید محسن (بی تا)، **سیرالائمه**، ج ۳، بی جا، بی نا.
- پیشوایی، مهدی (۱۳۷۸)، **شرح زندگی حضرت علی (ع)**، تلخیص مرکز فعالیتها و پژوهش‌های قرآن و عترت دانشگاه آزاد اسلامی، بی جا، ناشر سازمان چاپ دانشگاه آزاد اسلامی.
- حسن بن علی بن شیعہ (۱۳۶۳)، **تحف العقول**، قم، دفتر انتشارات جامعه مدرسین.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۵۶)، **لغت نامه**، ج ۱۱، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه
- دیلمی، محمد (۱۳۸۳)، **ارشاد القلوب**، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- رسایی، حمید (بهمن ۱۳۷۸)، **انتخابات و دانشگاهیان از دیدگاه امام خمینی**، روابط عمومی نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه.
- صدوق، علی بن الحسن، (۱۳۶۰) **عقاب الاعمال**، تهران، چاپ اول، .
- غررالحکم، ج ۸۵۳۶.
- قمی، شیخ عباس، **سفینه البحار**، ج ۲، تهران، کتابخانه سنایی، ۱۳۷۶
- کاظمی، سیدعلی اصغر (۱۳۷۶)، **اخلاق و سیاست، اندیشه سیاسی در عرصه عمل**، تهران، قومس.
- کلینی محمد بن یعقوب، **اصول کافی**، ج ۱، تصحیح و تعلیق، علی اکبر غفاری، تهران، مکتبه الصدوق، ۱۳۸۱.
- صدوق، ابی جعفر محمد بن علی بن الحسین، **الخصال**، قم، جامعه مدرسین، چاپ اول، ۱۳۶۲، ج ۱.
- صدوق، الامالی، بیروت، مؤسسه الاعلمی، ۱۴۱۰
- **صحیفه امام**، (۱۳۸۵)، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- صبحی صالح، **نهج البلاغه**، قم، انتشارات دالهجر، بی تا، کلمات قصار.
- شیخ حر عاملی، **وسائل الشیعہ**، ج ۵ و ۱۸، بیروت، دارالحیاء، التراث العربی، ۱۳۵۷.
- شیخ طبرسی، **مکارم اخلاق**، ترجمه محمدحسین رحیمیان، چاپ شریعت، ۱۳۸۶
- شیخ مفید، **الارشاد**، قم، مکتبه بصیرتی، بی تا،
- شبر، سیدعبدالله: **اخلاق بشر**، ترجمه محمدرضا جباران، مؤسسه انتشارات هجرت، چاپ دوازدهم، ۱۳۸۶
- مجلسی، محمدباقر (۱۳۸۷)، **بحار الانوار**، ج ۷۲، تهران، الکتب الاسلامیه.
- مظاهری، خودسازی در مکتب قرآن و عترت، قم، پیام اسلام، ۸۰
- نراقی، مهدی (۱۳۵۲)، **جامع السعادت**، قم، انتشارات اسماعیلیان، ج ۱